

«Gjørekunnskap» uten fasit

En høyst aktuell og relevant bok som løfter fram etisk refleksjon som en viktig metode for å utvikle faget og helsetjenesten.

Anmeldt av Hanne Elisabet Strømsvik, psykologspesialist og seniorrådgiver

Ifølge redaktørene har behovet for boken økt mens de har jobbet med den. Grunnen er blant annet nylige endringer i tvangsreglene, økte krav til medvirkning fra pasienter og pårørende og at legemiddelfri behandling er blitt et myndighetskrav – samtidig som kunnskapsgrunnlaget for de psykiske helsetjenestene diskuteres jevnlig. Spørsmål om strafferett og utilregnelighet og om hvordan tjenester og helsepersonell bør bidra til å beskytte samfunnet mot farlige personer, er også stadig fremme i den offentlige debatten. Dette er komplekse og kontroversielle faglige problemstillinger som utfordrer tjenestene.

Først ute

Internasjonalt er det få lærebøker i etikk som fokuserer særlig på psykiske helsetjenester, og *Etikk i psykiske helsetjenester* er den første i sitt slag på norsk. Redaktørene av boken er tilknyttet Senter for medisinsk etikk, og har i flere år jobbet med forskning og formidling ute i tjenestene og i academia. I denne boken har de invitert personer med ulik faglig bakgrunn til å bidra med forskning og faglige refleksjoner som på ulikt vis berører etiske dilemmaer i psykiske helsetjenester.

Forfatterne har bakgrunn fra både fra psykiatri, sykepleie, psykologi, sosiologi, sosialt arbeid, etikk og filosofi, juss og brukerkompetanse. Hovedfokuset i boken er pasientens perspektiv, og ifølge redaktørene er målet med boken å integrere relevant etisk teori og etiske prinsipper med aktuell forskning og juss som har betydning for de psykiske helsetjenestene.

Fagområdet psykiske helsetjenester blir stadig mer lov- og rettighetsbasert og styrt av forskrifter og juridiske krav. På den ene siden bidrar dette til å sikre kvalitet og pasientsikkerhet. På den andre siden kan det føre til en frykt blant ledere og ansatte for å gjøre feil som kan få juridiske konsekvenser. Dette kan igjen føre til at ledere og klinikere blir mer styrt av plikt og paragrafer enn av å gi rom for refleksjon og godt faglig skjønn. Boken starter nettopp med å drøfte grunnlaget for profesjonelt skjønn og hva som kan påvirke utøvelsen. Forfatterne viser til hvordan etisk teori og modeller kan gi hjelp til å utøve godt klinisk skjønn til det beste for pasienten.

Ikke fasitsvar

Psykisk helsefeltet er et ungt fagområde som skal ivareta komplekse faglige utfordringer.

Boken belyser utfordringer som er vanlige i klinisk praksis, blant annet knyttet til autonomi, taushetsplikt, krenkelser, bruk av tvang, samarbeid med pårørende og prioriteringer. Dette er ikke en bok med juridiske spissfindigheter og fasitsvar, men en bok som løfter opp og beskriver mange av de sentrale og krevende dilemmaene fagfolk i tjenestene møter i sitt daglige virke. Leseren blir gjennom boken kjent med begreper, teorier, kunnskap og verktøy som kan være til nytte for arbeidet med etiske problemstillinger på en systematisk måte.

Ved å bruke mange bidragsytere har redaktørene gitt rom for ulike perspektiver og faglige synspunkter. De presiserer at flere av temaene har vært heftig debattert blant forfatterne, og det fremkommer at deler av boken er preget av forfatternes eget faglige ståsted. Dette er en styrke ved

boken, fordi den gir rom for forskjellige tilnærminger og forståelse av både hva psykiske lidelser er, hvordan de oppstår, hvilke implikasjoner dette har for etiske refleksjoner, og for hvordan hjelpen best skal innrettes.

Debatt er bra

Fagfeltet blir av mange kritisert for manglende konsensus både i forståelse av hva psykisk lidelse er, hvordan det oppstår, og i faglige anbefalinger. Varierende faglige tilnærminger og tradisjoner blir sett på som et problem. Redaktørene tar til orde for at ulike synspunkter blant helsepersonell og profesjonsgrupper ikke trenger å være et problem, men tvert imot kan være viktig for etikken. I etikken vil et mangfold av perspektiver primært være en styrke dersom en klarer å håndtere ulike syn og uenighet på en konstruktiv måte.

I en bok med et så bredt anlagt perspektiv er det et savn at den i liten grad behandler etiske problemstillinger knyttet til psykisk helsehjelp til barn og unge

Her peker forfatterne på et viktig prinsipp, nemlig at et komplekst fagområde har behov for et mangfold av tilnærminger for å gi utvikling og finne de beste løsningene. Dette gjelder ikke bare etikken, men fagområdet generelt og har historisk sett vært noe av årsaken til at det pågår en kontinuerlig faglig utvikling på feltet.

I en bok med et så bredt anlagt perspektiv er det et savn at den i liten grad behandler etiske problemstillinger knyttet til psykisk helsehjelp til barn og unge. Det kan skyldes at det er mindre forskning på feltet, eller at redaktørene har valgt å avgrense antall temaer. Aktuelle emner kunne ha vært barn og unges opplevelse av å motta helsehjelp mot sin vilje basert på foreldrenes samtykke, eller de etiske utfordringene som har oppstått ved innføring av elektronisk journal, der foreldre har en rask og umiddelbar tilgang til barnets journal. I samtaler der det fremkommer at barnet kan være utsatt for vold fra foreldre eller andre med foreldreansvar, må behandleren håndtere krevende etiske dilemmaer i møte med kravene fra journalforskriften og behovet for å beskytte barnet.

Refleksjon hjelper

I siste del av boken presenteres ulike modeller for etisk refleksjon og hvordan refleksjonen kan finne sted. Forfatterne viser til studier fra klinikker der det å innføre etisk refleksjon som metode blant de ansatte har ført til bedre kommunikasjon og samarbeid i personalgruppen, en reduksjon av fordommer og at de utviklet en mer kritisk holdning til eksisterende rutiner og deres berettigelse. Her kan det være mye å hente for klinikker og avdelinger som ønsker å gjøre et forbedringsarbeid, for eksempel ved å redusere bruk av tvangstiltak. Redaktørene presiserer at det er helt essensielt med god forankring og pådriv fra ledere dersom etisk refleksjon skal bli en del av den kliniske hverdagen og bidra til endring.

Ifølge forfatteren er klinisk etikk ikke noe absolutt, men noe som må utøves. Det er «gjør-kunnskap» – der helsepersonell i ofte stressende situasjoner skal evne å veie motstridende behov og krav opp mot hverandre, og finne de beste løsningene ut fra pasientens ønsker og behov, faglige anbefalinger, prioriteringer og juss. Det sier seg selv at dette ikke er kunnskap og kompetanse en kan lese seg til, men som skapes ved at det legges til rette for faglig refleksjon og rom i tjenestene for å lære av det som lyktes, og det som gikk feil.

Boken vil med sitt brede anliggende kunne fungere godt både som lærebok i etisk refleksjon og som et verktøy for fagutvikling og dialog i tjenestene. Den vil både inspirere og skape debatt. Det er en bok til å bli klok av.